

Żyromski, Stanisław

"Bilans reprodukcji ludności na Ziemiach Zachodnich i Północnych", Edward Rosset, Poznań 1970 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 159-160

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rosset, *Bilans reprodukcji ludności na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, Studia nad Zagadnieniami Gospodarczymi i Społecznymi Ziem Zachodnich, z. 6, Instytut Zachodni, Poznań 1970, ss. 205.

Spod pióra seniora polskiej demografii, Edwarda Rosseta, wyszła nowa książka, która poświęcona jest niepowtarzalnym zjawiskom, jakie można było zaobserwować na ziemiach zachodnich i północnych w procesie reprodukcji ludności.

Autor omawia ruch naturalny ludności na ziemiach zachodnich i północnych. W pierwszym rozdziale mówi o wpływie praw demograficznych wojny, struktury według płci, wieku i stanu cywilnego na reprodukcję ludności, przedstawia zależność procesu reprodukcji od czynników i warunków społeczno-ekonomicznych, wreszcie wskazuje na związek pomiędzy ruchem migracyjnym i ruchem naturalnym ludności.

Siedem kolejnych rozdziałów poświęcono elementom ruchu naturalnego ludności, a mianowicie: małżeństwom i nowożeńcom, rozwodom, urodzeniom, płodności kobiet, wreszcie zgonom ogólnym i niemowląt. Niemal każdy rodzaj zjawisk ruchu naturalnego ludności przedstawiono w następujących przekrojach: kraj-ziemie zachodnie i północne, miasta-wsie, a ponadto w przekroju czasowym i wojewódzkim.

W poszczególnych tematach przedstawiono fenomenologię omawianych zjawisk, szczególną dla ziem zachodnich i północnych. Wypada w tym miejscu uwypuklić podniesione przez autora *Bilansu* szczególne znamiona reprodukcji ludności, a mianowicie:

1) Stopa małżeństw na ziemiach zachodnich i północnych była bardzo wysoka, niespotykana w warunkach pokojowych. Wynosiła ona 15,8‰ w 1948 r. i do 1967 r. stała się wyższa aniżeli na ziemiach dawnych.

2) Ziemie zachodnie i północne górują nad ziemią dawnymi pod względem częstości rozwodów.

3) Wysoka proporcja urodzeń o wyższych numerach początkowych wskazuje, że opisywane ziemie były i są, w przeciwieństwie do terenów ziem dawnych, strefą wielodzietności.

4) U progu okresu powojennego — w latach 1950/51 — poziom płodności kobiet był na ziemiach zachodnich i północnych znacznie wyższy niż na ziemiach dawnych. Różnica ta zaciera się dopiero w latach sześćdziesiątych.

5) Analiza zgonów wskazuje na wysoki stopień żywotności demograficznej ziem zachodnich i północnych, półtorakrotnie wyższy aniżeli na pozostałym terenie kraju.

6) Stopa zgonów niemowląt od 1947 r. obniżyła się do 1/3 poziomu w 1948 r. i wynosiła 37‰.

W następnych trzech rozdziałach została omówiona następująca problematyka: przeciętne trwanie życia ludzkiego, przyrost naturalny, reprodukcja ludności w świetle różnych charakterystyk.

Sumaryczne parametry, to znaczy obliczone dla obu płci łącznie, wskazują że poziom przeciętne trwania życia ludzkiego w latach 1962—1965, wynosił od 70,0 lat w woj. opolskim do 72,9 lat we Wrocławiu, podczas gdy ogólnopolski wynosił 70,5 lat. Z wyjątkiem jednego województwa, przeciętne trwanie życia w pozostałych było korzystniejsze na ziemiach zachodnich i północnych od ogólnopolskiego. Po 1950 r. znaczenie migracji dla rozwoju ludności zmalało. Głównym czynnikiem jej wzrostu stał się przyrost naturalny. W latach 1948—1967 przyrost naturalny ludności wynosił 3,3 mln osób. Ogólny obraz reprodukcji ludności pozostaje korzystny w wyniku wciąż płodnej ludności wiejskiej. Relacja „dzieci-kobiety” w latach sześćdziesiątych była bardzo wysoka, przy czym parametry wiejskie były znacznie wyższe w porównaniu z miejskimi. Najmniejszy parametr wiejski — 376 — był wyższy od naj-

wyższego miejskiego. Maksimum przypadło w województwie olsztyńskim — 541 dzieci w wieku 0—4 lat na 1000 kobiet w wieku 15—49 lat.

Ostatni, dwunasty rozdział przedstawia perspektywy demograficzne. Według dwu różnych wariantów prognozy demograficznej, stopa rodności obniży się do 2000 roku bardzo wyraźnie. Nieznacznie wzrosną współczynniki umieralności na skutek postępującego procesu starzenia się ludności ziem zachodnich i północnych, natomiast współczynniki przyrostu naturalnego zmniejszą się w znacznym stopniu. Przewiduje się dalszy spadek umieralności niemowląt: w miastach do 14—17%, na wsiach do 21—22%.

Książka zawiera bogatą bibliografię, która obejmuje 209 pozycji wydawniczych opracowanych przez 173 autorów polskich i zagranicznych. 104 tablice statystyczne są ilustracją liczbową przeprowadzonej analizy. Streszczenie materiału podano w języku rosyjskim i angielskim.

Stanisław Żyromski

Przemiany wsi na Ziemiach Zachodnich i Północnych w okresie XXV-lecia Polski Ludowej na przykładzie Warmii i Mazur. Materiały Seminarium 6—8 czerwca 1969 r., Olsztyn 1970, ss. 166, Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, nr 33.

Książka ta jest plonem zorganizowanego przez Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie seminarium, w którym uczestniczyły 52 osoby z najważniejszych ośrodków naukowych kraju. Opublikowane w niej materiały podzielono na cztery grupy tematyczne: ekonomiczną, demograficzną, socjologiczną i etnograficzną. W każdej z tych grup syntetyczne referaty uzupełniono bardziej szczegółowymi komunikatami. Różnorodność tematyczna i bogactwo treści zarówno referatów, jak i komunikatów zmusza, przy omawianiu tej publikacji, do skoncentrowania się na dwóch zasadniczych problemach — ekonomicznym i demograficznym — warunkujących rozwój regionu warmińsko-mazurskiego.

O zmianach, jakie dokonały się na ziemiach zachodnich i północnych po II wojnie światowej, pisze Józef Bursa (Poznań) w artykule pt. *O niektórych cechach i tendencjach przemian kultury wsi na Ziemiach Zachodnich*. Zmian tych dokonała ludność, która napłynęła głównie z Wileńszczyzny, z terenów zabużańskich i z województw Polski centralnej. Stosunkowo nieliczna grupa miejscowej ludności utonąła w morzu napływowej i tylko tam, gdzie stanowiła większe zgrupowania, mogła wywierać silniejszy wpływ na kształtowanie się nowej społeczności wiejskiej. Ludność napływowa przywozila na nowe tereny swoje dawne zwyczaje, sposób wartościowania i postępowania. Nastąpiło więc zderzenie odmiennych kultur regionalnych. Prócz cech wspólnych, bo i takie istniały, w fazie początkowej uwidoczniły się przede wszystkim różnice. W odniesieniu do kultury materialnej były to odmienne sposoby uprawy ziemi, zbioru i pielęgnacji ziemiopłodów. Różne systemy gospodarowania przeniesione z innych warunków glebowych i klimatycznych nie mogły dać pożądaných rezultatów w nowych miejscach osiedlenia. Na skutek tego specyficzne cechy kultury materialnej i duchowej poszczególnych grup etnicznych ulegały daleko idącym modyfikacjom. Tworzyły się zupełnie nowe normy postępowania znacznie pełniejsze i bogatsze niż te, które występowały na ziemiach dawnych.

W procesie ścierania się różnych norm współżycia następuje również zanikanie tradycyjnego modelu społeczno-kulturowego. Wieś dostaje się coraz bardziej pod wpływ nowego stylu życia, kształtującego się w miastach i zurbanizowanych ośrodkach przemysłowych. Front tego zderzenia przebiega pomiędzy całymi dzielnicami